

PĄD (72) *sb m*

sg A pąd (1). ◇ I pędem (69), pądem (2) *OpecŻyw, OpecŻywSandR*; -em (24), -ęm (2) *KochFrag, OrzJan*, -(e)m (45).

Sł stp, Cn notuje, Linde także XVII – XVIII w.

1. Droga, trasa (7) :

Wyrażenie: »roznym pędem« (1): bo też z drugiey łtrony Krol czarney bárwy łzuka łobie żony. Więc roznym pędem bieżą ku krefowi *KochSz C*.

a. Odcinek drogi przebyty bez dłuższych postojów; cursus PolAnt, Mącz; iter Mącz (6) :

Szereg: »pąd albo cug« (1): Cursu emetiri uno die ingens spacium, Wielki pąd albo cug yednego dnia vczinić. *Mącz 219d*.

α. W funkcji przysłówka (5) :

Wyrażenia: »jednym, za jednym pędem« (1:1): Y zá iednym pędem przyidą ku Bábilonu [*transibunt constantes usque ad Babylonem*] *BibRadz 4.Esdr 15/42*; Tractim [...], Yednym cugiem/ pędem/ łtrichem/ długo bes przełtanku. *Mącz 461a*.

»prostym pędem« (1): gdyłmy odiecháli rozłtawłzy łię z nimi; przyplłynęłłmy prołtym pędem [*recto cursu*] do Kou *WujNT Act 21/1*.

»wielkim, z wielkim pędem« = *pokonując wielkie odcinki od postoju do postoju; magnis itineribus Mącz (1:1):* Quam potui maximis itineribus ad Amanum exercitum duxi, Yákom naywięłtzemi cugámi mógl. Albo yákom s naywięłtzym pędem yechác mógl. *Mącz 337c, 444c*.

2. Szybkość (34) :

W połączeniu szeregowym (1): Ktore [łłóńce] gdy z łóżá powłtawa łwoiego Iák oblubieniec [...] dobrze przyrownány Kłztałtem/ y łłłá/ y pędem onemu łełł obrzymowi łto rąk máłácemu. *SzarzRyt A3v*.

a. W funkcji przysłówka: »pędem, z pędem« [26:7] (33) :

α. Szybko; impetu Vulg (30) : *Leop Is 27/6; KochPieś 49*; łłłáł łię pot łego/ łáko kropie krwi/ pędem łłłekáłácemy ná łziemię. *LatHar 719*; Wyłzłi tedy czárći od człowieká/ y wełzłi w łwieprze: y pędem wpáđłł ono łłádo z przykrá w łeźłoro *WujNT Luc 8/33*; Ale ktoźł ono co łák pędem Bieży ku łey vłłicy *CiekPotr 76*; [gdy łłák pędem łáchał/ że zwozá łpadł *Leop 2.Mach 9/7 (Linde)*].

W charakterystycznych połączeniach: pędem bieżć (2), *ciągnąc, cisnąć się, iść, (przy)jechać* (2), *kwapić się* (2), *(przy)lecieć* (2), *mijać, podnieść się, przyść, spuszczać się, ściekający, uciekać* (3), *wchodzić, wpaść w morze* (3).

Wyrażenia: »pędem niewłściągnionym« (1): Łáki przedewłzytkimi/ polem rozmierzonym/ Leći obrzym vđátny pędem niewłściągnionym. *KochFrag 22*.

»pędem łłłnym« [łłłyk 2:1] (5): Owa gołáb z łwoim łłádem/ Będąc głodni łłłnym pędem. [...] Ná onę łłłć łłłlećłłł. *BierEz S3v, B, I2v*.

»wielkim, z wielkim pędem« = (*magno impetu Vulg; cum contento cursu Mącz [łłłyk 13:1] (8:6):* *HistAl M5; BielKom Dv; Leop Iudic 5/22*; Thurcy obaczyłł łź łe w kołł ogárniono/ wielkim pędem łłłńłł łłł do łłáłłłá *BielKron 314v, 320v*; *Iaculus, Nłeyáki wąż/ łen włáży ná drzewá á s wielkim*

pędem fie łpufzcza ták ná zwierzętá yáko y ná ludzie *Mącz* 161d, 46a, 361c, 444c; *GórnDworz* Z5v; łtąd dymy łuche y tłufte pędem wielkim idą *Oczko* 6; *WujNT Matth* 8/32, *Mar* 5/13. Cf *Szereg*.

Szereg: »z wielkim pędem i kwapliwością« (1): Ventis remisque in patriam omni festinatione properare [...]. S wielkim pędem y kwapliwością. *Mącz* 351d.

Przen (7) : Iuż tedy pánie moy przyimi do łiebie tę dułżę z radołcią/ iáko oná do ciebie pędem/ á s chęcią bieży. *GórnDworz* Y7; ktorą [*chciwością*] ludźie zápaleni będąc/ ku włzyłtkim złołciám y wylłpom práwie pędem idą. *KuczBKat* 345, 395; *Vyrzy* że włzyłtko pędem bieży z tego łwiátá *WisznTr* 22; *LatHar* 259.

Wyrażenia: »kwapliwym pędem« (1): Ták też/ przed drapieźliwym Smokiem/ łtanu ludzkiemu Przeciwnym: zbieżec iemu Prágnąc/ dułza/ kwapliwym Pędem vchodźi *GrabowSet* R3.

»pędem wielkim« (1): á ták by łię w drogę nową y łwieżą/ zá wodzem y hetmánem wiáry prawđziwey pędem wielkim pułłili *CzechEp* 73.

β. *Siłq rozpędu, impulsu początkowego; zawsze w wyrażeniu*: »swym pędem« (3) : Łódź moiá przedłię łwym pędem pobieży... *KochPieś* 49.

Przen (2) : Ták prędko łlepé łczęłłcié łwym pędem łye toczy *ZawJeft* 38; *KochFrag* 52.

3. *Impet, siła i szybkość uderzenia; zawsze w funkcji przysłówka*: »pędem, z pędem« = *impetu Mącz*, *Vulg* [24:5] (29) : Y podniołł ieden ániół mocny kámień [...]/ y wrzucił w morze/ mowiąc: Tákim pędem wrzucona będzie Bábilonia *WujNT Apoc* 18/21.

a. *O atakującym wojsku* (20) : *StryjKron* 255; tákéłłcié Stárodubu dobywáli/ [...] gdzie wálz Hetman łtárał fie pilnie o to/ [...] iákoby was/ ktorzyłłcié przykrym przez niebełpieczeńłtwá pędem lełłieli práwie/ zátrzymác mógl. *OrzJan* 46.

W charakterystycznych połączeniach: pędem dojeżdżać, lecieć, potykać się, przystępować, rozrażać, rzucić się, skoczyć, uderzyć (7), wpaść [na kogo] (2), zabieżeć.

Wyrażenia: »byстрыm pędem« (1): Zás ná ich oboz byłtrym vderzyli pędem *StryjKron* 642.

»gwałtownym pędem« (2): iłz tułz tył podáli á gwałtownym pędem iedni drugie rozrażáli *BudBib* 2.*Mach* 12/22; *StryjKron* 240.

»wielkim, z wielkim pędem« = *maximo impetu Mącz* (9:4): znouu ná nás wielkim pędem á czýrłłtwołłcią łthrzelbę pułłili *BielKron* 451, 243, 245, 309v, 456, 459v; Irruere et impetum facere in aliquem, S wielkim pędem wpáłłć/ Przipáłłć ná kogo. *Mącz* 361d, 295d; Vderzyli w nich z boku z tákim wielkim pędem/ Aż Pogan wielkołłć páłłlá *StryjKron* 702, 390, 702, 732, 742.

Przen (2) : gdy iuż Bog tego możnego Tyránná ná Krzełłciáńłtwo tákim pędem obrocił *PowodPr* 83.

Wyrażenie: »nieobronionym pędem« (1): Ná co dźił baczę: złé łczęłłcié chłłiwé Tárqa łye/ łwoim nieobronionym Pędem *ZawJeft* 37.

b. *O wodzie* (5) : Stąd czarną burzę wicher wywiéra [*na morzu*]/ [...] Z onąd záł z pędem nieuchronioná/ Ná łię łye wáli pułłocna łtroná. *ZawJeft* 31.

Wyrażenie: »pędem wielkim« [*szyk* 2:2] (4): Torrentia flumina, Rzeki łzumieyące wielkim pędem á byłtrze ciekące. *Mącz* 459d, 459d; z ktorego [*deszczu*] prętko vllice y rynłłłtoki wody ná bierzą y [...] pędem wielkim rowy y doły [!] czýnią *SkarJedn* 24; *StryjKron* 26.

c. *O wietrze* (3) : iákim pędem wicher leći/ Morze miéłzáiac *KochPieś* 7; *ZawJeft* 38.

Przen (1) :

Wyrażenie: »pędem wichrowym« = *bardzo szybko* (1): które [szczęście] cię [panno] [...] z góry ftraćilo/ Y głowę/ blińką niebá/ zraźilo W głęboką żáłość pędem wichrowym *ZawJeft* 36.

4. [*Ruch*: RZeczy te ktore ku potrzebie álbo ku podporze żywotá ludzkiego zależą/ częścią fą nie żywe [...]: częścią fą żywe/ ktore máią pad [!] [*impetus Cicero, De officiis*] włafny przyrodzenia fwego/ y ku pewnem rzeczám żądze fwe włafne. *CiceroKosz* 90.]

5. *Pędzenie, popędzanie, zmuszanie kogoś, żeby szybciej szedł; tylko w funkcji przysłówka*: »pędem« (2) :

Szereg: »pędem i z siepanim« (2): Iezufa pąde^m ij z fiepanijm z ogroda wywiedzienie *OpecŻyw* 107 [*idem*] *OpecŻywSandR* nlb 4.

Synonimy: 1. *cug*; 3. »pędem«: *gwałtem*.

KW, (HK)